

government in exceptional circumstances of the state, but also as a social institution which has the aim of ensuring the protection of the rights and freedoms of man and citizen, the principles of the constitutional system, the interests of the society and the state, the restoration of law and order, the normalization of the situation on the specific territory.

The emergency state is applied only if there is a real threat to the security of citizens or the constitutional system, and the removal of such threat in other ways is impossible.

The article deals with the issues of the order and legal grounds of emergency state. A special legal regime of the activity of bodies of state power, bodies of local self-government, organizations and their officials, as well as public associations introduced as a temporary measure in accordance with the Constitution of Ukraine is revealed. The classification of emergency situations as a basis of the emergency state is considered.

Key words: legal regime, emergency state, law enforcement agencies, security of citizens, constitutional system.

Стаття надійшла 11 лютого 2015 р.

УДК 347.73

Є. В. Литвинова

ФІНАНСОВИЙ ПРОЦЕС ЯК ВИД ЮРИДИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Проаналізовано можливість поширення основних положень юридичного процесу на фінансові правовідносини. Визначено, що у фінансово-правовій теорії процесуальні явища ще не набули відповідного визнання як певної системи взаємопов'язаних елементів – норм, відносин, процесуальної форми, процесу, попри те, що існують і певною мірою виконують свою функцію. Доведено, що фінансово-процесуальне право об'єктивно існує і пронизує по вертикалі площину фінансового права.

Ключові слова: юридичний процес, фінансова діяльність, фінансова система, фінансовий процес, процесуальна норма.

Постановка проблеми. Питання щодо процесуальних норм у «непроцесуальних» галузях права є одним із найбільш дискусійних у правовій науці. У фінансово-правовій теорії процесуальні явища ще не набули відповідного визнання як певної системи взаємопов'язаних елементів – норм, відносин, процесуальної форми, процесу, однак існують і певною мірою виконують свою функцію. Нині виникла ситуація, коли практика випереджає теорію. Це вимагає комплексного

підходу до вивчення фінансово-правового процесу, що існує у межах фінансового матеріального права, дослідження його поняття, ознак, видів, принципів, стадій та ін.

Стан дослідження. Важливі для статті за обраною тематикою теоретичні висновки фахівців адміністративного, фінансового права: В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, С. С. Алексєєва, Ю. П. Битяка, Л. К. Воронової, В. М. Горшенцова, Л. М. Касьяненко, А. Т. Комзюка, М. П. Кучерявенка, М. І. Матузова, О. В. Малька, Н. Ю. Пришви, О. П. Рябченко, Л. А. Савченко, О. Ф. Скаун, Ю. О. Тихомирова, О. В. Фатхудиної, Н. І. Хімичевої, Г. Ф. Шершеневича, І. І. Янжула та ін.

Як відомо, призначення норм процесуального права полягає в тому, щоб забезпечити оптимальність правової діяльності, ефективність юридичних результатів із наглядом за додержанням режиму законності. Норми матеріального права визначають сутність юридичних процесів, а процесуальне право закріплює процесуальні форми, необхідні для реалізації норм матеріального права, регулювання відносин, що виникли у сфері їхнього застосування [1, с. 80].

Мета статті полягає у спробі аргументувати положення про те, що фінансово-процесуальне право об'єктивно існує і пронизує по вертикалі площину фінансового права.

Виклад основних положень. Норми фінансового права, з його підгалуззями (бюджетним, податковим, страховим інститутами) і т. д., наділяють правами та обов'язками учасників фінансових правовідносин. Нагадаємо, що фінансовими правовідносинами класично прийнято називати суспільні відносини, що виникають, змінюються, припиняються у зв'язку з реалізацією державою функцій щодо мобілізації, розподілу та використання фінансових коштів. На нашу думку, об'єктивно існують не лише фінансово-правові відносини, а й фінансово-процесуальні. Відтак можна розглядати фінансовий процес і як юридичний процес у його вузькому, класичному розумінні, де учасником відносин повинен бути суд (судовий процес), і у більш широкому тлумаченні юридичного процесу, що охоплює всі прояви процедурної діяльності. Адже у фінансових відносинах, одним із учасників яких апріорі є суб'єкт публічної адміністрації, завжди чітко прописані порядок дій, стадії, юрисдикції та інші обов'язкові елементи процесуальних правовідносин.

Розглянемо основні тлумачення юридичного процесу, з'ясуємо можливість поширення вказаної категорії на фінансову діяльність держави. Для цього слід дослідити поняття фінансової діяльності держави, основні інститути фінансової системи України.

Термін «процес» (лат. *processus* – проходження, просування) – послідовна зміна станів, тісний зв'язок закономірно пов'язаних одна за одною стадій розвитку, що утворюють безперервний єдиний рух [2].

Д. В. Слинько в роботі «Процесуально-правовий механізм формування і прийняття рішень в органах внутрішніх справ» аналізував інші погляди стосовно юридичного процесу. Зазначено, що теорію юридичного процесу в тоді ще радянській науці активно розробляли професор В. М. Горшенєв і представники його наукової школи. Юридичний процес визначався як комплексна система правових форм діяльності уповноважених органів держави, посадових осіб, а також зацікавлених у вирішенні різноманітних юридичних справ інших суб'єктів права, що регулюється правовими (процедурними та процесуальними) нормами, а його результати закріплюються у відповідних організаційно-правових актах. В. М. Протасов вивчав юридичний процес як наукову теорію, причому – як метатеорію, тобто аналізував не «єдиний» процес, а науку про нього.

На думку ж В. М. Карташова, юридичний процес, юридична процесуальна форма постають лише структурними елементами юридичної діяльності, відображеними у системі процедурних вимог та елементів, що пов'язують в єдине ціле різноманітні властивості та компоненти. Зазначено, що проблема юридичного процесу – з кагори таких, які неможливо вирішити раз і на завжди, але її дослідження збагачує не лише юридичну науку, а впливає на зміст законодавства, його вдосконалення, ефективність і чинність правової системи [3, с. 8].

О. Ф. Скакун визначає юридичний процес як урегульований процесуальними нормами порядок діяльності компетентних державних органів, що виражається в системі їх процесуальних дій з підготовки, прийняття і документування юридичних рішень загального та індивідуального характеру [4, с. 801].

В. М. Бевзенко визначає процес через діяльність компетентних органів із вирішення спорів і притягнення винних до відповідальності. Інакше кажучи, під юридичним процесом розуміється конкретна процесуальна процедура, суть якої полягає в охороні правовідносин [5].

На відміну від О. Ф. Скакун, О. М. Бандурка визначає юридичний процес без вказівки на суб'єктний склад та обов'язковість участі у ньому компетентних державних органів, юридичний процес ним трактується як динамічна сукупність фактів, що мають правове значення; завжди визначена сукупність послідовних дій і фактів, що здійснюються [6].

У більш широкому значенні юридичний процес визначається через нормативно встановлені форми упорядкування юридичної

діяльності, спрямовані на оптимальне задоволення і гарантування інтересів суб'єктів права [7].

Юридичний процес має характерні ознаки, що відрізняють його від інших суспільних процесів і зумовлюють значення, яке він має у житті суспільства і держави: на всіх рівнях здійснюється винятково уповноваженими суб'єктами; регулюється чіткими процесуальними нормами; результати закріплюються у нормативно-процесуальних актах, що мають жорстку ієрархію (від Конституції України – до актів індивідуального застосування). Юридичний процес складається із послідовних дій, конкретних етапів іа стадій, наприклад, вивчення та встановлення фактичних обставин, вибір оптимальної норми, її тлумачення, прийняття рішення [8, с. 104].

Н. М. Оніщенко визначає юридичний процес як комплексну систему правових порядків (форм) діяльності уповноважених органів державної влади, посадових осіб, а також зацікавлених у вирішенні різноманітних юридичних справ інших суб'єктів права [9, с. 148–149].

За прикладами інших процесуальних галузей права (таких як господарський, адміністративний та інші процеси) можна стверджувати, що під впливом норм матеріального права можуть виникнути, трансформуватись норми процесуальні, у зв'язку з цим виникає потреба та можливість у корекції процесуального права в цілому.

Будь-яка галузь матеріального права активізує відповідні процесуальні норми. Специфічні процесуальні норми потрібні, наприклад, у фінансовій, трудовій, земельній та інших галузях права [10, с. 44]

І. А. Галаган зазначав, що сутність широкої концепції юридичного процесу полягає в тому, що функції процесуального права не можна обмежувати лише регламентацією примусу або дозволу цивільно-правових спорів, що, крім кримінального та цивільного процесів, у системі матеріальних галузей права є численні процесуальні норми і інститути, на основі яких провадиться діяльність із реалізації приписів матеріально-правових норм будь-яких галузей. Важливо, щоб у загальній частині фінансового права були закріплені загальні положення про фінансовий процес і процесуальні норми фінансового права, щоб вони отримали конкретизацію в особливій частині цієї галузі права. Як і в загальній частині, так і в кожному з інститутів особливої частини, процесуальна сторона потребує спеціальної розробки і виокремлення [11, с. 132].

Підтримуємо позицію доктора юридичних наук Д. Ю. Пришви стосовно того, що у складі фінансового права впродовж останнього десятиріччя збільшилася кількість фінансово-правових норм, найперше бюджетних і податкових. Це організаційні норми, які регулюють

процедури, спрямовані на реалізацію матеріальних фінансово-правових норм у сфері регулювання фінансових правовідносин. У них міститься сукупність однорідних процедурних вимог, що висуваються до дій учасників процесу з метою досягнення певного кінцевого матеріально-правового результату, яким у цьому випадку є надходження коштів до державного та місцевих бюджетів, позабюджетних державних (публічних) централізованих фондів та ефективне використання зазначених коштів [12, с. 10–12].

Фінансова система – сукупність державних органів та органів місцевого самоврядування, які здійснюють у межах своєї компетенції управління державними та місцевими фінансами. Однак у межах цієї наукової статті доцільно розглянути фінансову систему з іншої, також класичної, точки зору, а саме – як сукупність фінансових інститутів – однорідних, порівняно відокремлених груп економічних відносин, взаємопов'язаних за формами і методами утворення, розподілом і використанням фондів коштів, що складається з таких ланок, як: бюджетна система; державні цільові позабюджетні фонди; фінанси підприємств, установ, організацій; фінанси обов'язкового державного страхування; кредит (державний, місцевий і банківський).

Кожен фінансовий інститут, як ланка фінансової системи, функціонує заради досягнення основної мети всієї фінансової діяльності, а саме – з метою мобілізації, розподілу та ефективного використання фінансів (як ресурсів, для забезпечення діяльності та існування держави, що, своєю чергою, слугує заради забезпечення прав та свобод людини). Зазначені елементи фінансової системи опосередковані суспільними відносинами, що врегульовані нормами фінансового права: і матеріальними нормами, і процесуальними. Завдяки процесуальним нормам досягається динаміка суспільних відносин, вони не лише об'єктивно існують, а й розвиваються. Менеджмент фінансів потребує відповідного нормативно-правового закріплення. Норми права, що визначають порядок, напрям діяльності суб'єктів публічної адміністрації та інших учасників фінансових правовідносин, є процесуальними нормами в межах фінансового права. Фінансова діяльність держави є юридичним процесом зі своєю метою, чітко визначеним порядком дій, окресленим колом суб'єктів.

Процесуальні фінансово-правові норми визначають порядок діяльності суб'єктів фінансових правовідносин, не слід акцентувати лише на владній стороні правовідносин.

Висновки. Вважаємо логічним введення в наукову термінологію та у законодавчу площину країни терміна «фінансовий процес». Міркуємо, що питання фінансового процесу вимагає уваги наукової

еліти, найперше спеціалістів із фінансового права. Неефективний, на наш погляд, розвиток теорій про фінансову відповідальність, фінансові санкції та фінансовий примус без огляду прогалин, з їх відповідним заповненням, у законодавстві, теорії права, фінансовому матеріальному праві, що стосуються фінансового процесу. Оскільки процес виникає в практичній діяльності, суспільство і держава користуються процесуальними нормами фінансового права. Практика, на крок попереду дослідників, вимагає від науковців сьогодення розробки, обґрунтування теорії, принципів, загальних положень об'єктивно існуючої категорії – фінансового процесу.

-
1. Колодій А. М. Принципи права України / А. М. Колодій. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
 2. Большой юридический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law-enc.net/>
 3. Слинко Д. В. Процесуально-правовий механізм формування і прийняття рішень в органах внутрішніх справ: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових вчень» / Д. В. Слинко // Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – Х., 2002. – 15 с.
 4. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): учебник / О. Ф. Скакун. – Х.: Эспада, 2005. – 840 с.
 5. Бевзенко В. М. Адміністративні суди України: навч. посібник / В. М. Бевзенко. – К.: Алерта; КНТ, 2006. – 271 с.
 6. Бандурка О. М. Адміністративний процес: підручник для ВНЗ / О. М. Бандурка, М. М. Тищенко. – К.: Літера ЛТД, 2002. – 286 с.
 7. Административно-процессуальное право: курс лекций / под ред. проф. И. Ш. Кисляханова. – М.: ЮНИТА-ДАНА, 2004. – 399 с.
 8. Лихова С. Я. Вплив європейських норм та стандартів на юридичний процес в Україні / С. Я. Лихова, Т. Р. Міняєва // Офіційний вісник. – 001. – № 3. – С. 104–108.
 9. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії: монографія / Н. М. Оніщенко. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – 352 с.
 10. Ковальський Д. Земельно-правовий процес: науково-методологічні підходи дослідження / Д. Ковальський // Юридична Україна. – 2004. – № 1. – С. 43–47.
 11. Галаган И. А. Процессуальные нормы и отношения в советском праве / И. А. Галаган. – Воронеж: Изд-во Воронежского государственного ун-та, 1985. – 208 с.
 12. Пришва Н. Ю. Місце процесуальних норм у регулюванні фінансових правовідносин / Н. Ю. Пришва // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2005. – № 65–66.

Литвинова Е. В. Финансовый процесс как вид юридического процесса

Анализируется возможность распространения основных положений юридического процесса на финансовые правоотношения. Делается вывод, что в финансово-правовой теории процессуальные явления еще не приобрели соответствующего признания как определенная система взаимосвязанных элементов – норм, отношений процессуальной формы, процесса, несмотря на то, что они существуют и в определенной мере выполняют свою функцию.

Аргументируется, что под воздействием норм материального права могут возникнуть, трансформироваться нормы процессуальные, в связи с чем возникает потребность и возможность в коррекции процессуального права в целом.

Ключевые слова: *юридический процесс, финансовая деятельность, финансовая система, финансовый процесс, процессуальная норма.*

Litvinova Y. V. Financial Procedure as a Form of Legal Procedure

The article deals with the possibility of spreading of legal process fundamentals over financial legal relations. It is determined that procedural phenomena, as a certain system of interrelated elements, namely, norms, relations, procedural forms, have not yet gained corresponding recognition in the financial and legal theory, though, they exist and perform their function to some extent. It is proved that the financial and procedural law objectively exists and permeates the vertical plane of financial law. Financial law regulations and its various subsectors (public, tax, insurance) institutes, etc., vest rights and obligations in participant of financial legal relations. Social relations, which arise in the field of legal regulation of financial activity and define their dynamics, were investigated. The research subject is financial procedure rules of law. The author considers that introduction to scientific terminology and to legislative environment of the country is logical. The basic interpretation of legal procedure foresees the possibility of imposing this category on the financial activities of the state. To do this, he examines the concept of state financial institutions and major financial system of Ukraine.

It is argued that under the influence of substantive law can be transformed procedural norms, and therefore there is a need and an opportunity to correct the procedural law in general.

In our opinion, there is ineffective development of theories of financial responsibility financial sanctions and financial compulsion without regard to gaps in legislation, theory of law, financial substantive law and relating to financial process with their further filling. It is argued, that under the influence of substantive law rules there may arise, transform procedure rules, what results in necessity and possibility of correcting procedure law as a whole.

Key words: *legal procedure, financial activity, financial system, financial procedure, procedure rules.*

Стаття надійшла 13 лютого 2015 р.